

עומקא דפרשה

- כבוד אביו יותר מאבי אביו
- אופני הפטור מכבוד זקנו
- שער הציון
- מלחמתה של תורה

- גדר חיוב כבוד זקנו
- כבוד אבי זקנו
- גואל הדם לאבי אביו
- כבוד זקנו לאחר מיתת אביו

פר' ויגש - בענין כבוד אבי אביו
בס"ד ערש"ק ג' טבת תשע"ב

בענין כבוד אבי זקנו

הרב אורי שחר

כתוב במלכים (ב' י"ט) ותבא בת שבע אל המלך שלמה וגו' ויקם המלך לקראתה וישתחו לה וישב על כסאו וישם כסא לאם המלך ותשב לימינו ע"כ ואע"פ שפשטא דקרא נראה שהניח כסא לבת שבע מ"מ בב"ב צ"א: איתא שאם המלך זו רות המואביה שראתה במלכות שלמה בן בנו של בן בנה [עובד ישי דוד שלמה] ונקראת אם המלך כי היא אמה של מלכות ע"כ. ומכאן הוכיחו כמה אחרונים שאם נימא שיש חיוב לכבד אבי אביו, הוא הדין יותר למעלה ואפי' זקנו של זקנו כמבואר בגמ' הנ"ל, דאי נימא שפטור איך הותר לשלמה לתת לה כבוד והלא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

אך בס' מטה אפרים (דיני קדיש שער ד' באלף למטה או ה') דחה הראיה די"ל דאין זה ביטול כבודו של מלך במה שמושיב אדם לידו ואף אם אינו חייב מ"מ רשאי לעשות כן ע"כ [והוסיף דאע"פ שאין ראייה מהנ"ל מ"מ מצד הסברה נראה שחייב לכבד זקן זקנו].

ונראה לומר, דאפי' אם ננקוט כהאחרונים דס"ל שיש כאן ביטול כבוד המלך (שבות יעקב ועוד) מ"מ יש לחלק בין כבוד אביו ואבי אביו, לבין כבוד מלכות דיש לומר דכבוד אביו ואבי אביו יסודו מפני הקירבה המשפחתית, והיינו שניכר בזה היטב תיקון העולם וישובו ע"י שכן מכבד אביו ואבי אביו אבל דורות למעלה לא ניכר כ"כ הקשר [ומצאנו כעין זה דלגבי עדות יש מכשירין בדורות למעלה כיון שאיתפלגי דורות ויכולין להעיד זה לזה].

אבל מלכות כבודו שיש לו יחוס למעלה ומלך בן מלך לא צריך משיחה ואדרבה זה כבוד המלכות שאמה של מלכות תשב ליד שלמה ולכן אמרו בגמ' שרות נקראת אמה של מלכות והיינו כנ"ל בכבוד המלכות הוא מה שיש יחוס יותר גדול והיחוס של שלמה התחיל מרות [ובדומה לזה צדיק בן צדיק וכו' שיש לו מעלה יתירה, אבל בדורות גרידא ליכא ענין יחוד אף לענין כיבוד].

בגדר חיוב כבוד אבי אביו

הרב חיים יצחק ויזל

כתיב בקרא פמ"ו פ"א ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלוקי אביו יצחק, ופירש"י שחייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקינו, לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם, ומקורו מהמד"ר פצ"ד פ"ה, וברמב"ן שם הק' דכיון דמ"מ גם חייב בכבוד זקינו, למה לא תלה גם באברהם, וגם דלעיל פל"ב פ"י כתי ויאמר יעקב אלוקי אבי אברהם ואלוקי אבי יצחק וגו', הרי שהזכיר יעקב גם את אברהם, [וערמ"א יו"ד סי' ר"מ דכ' דאדם חייב בכבוד אבי אביו, וצ"י לדברי המדרש, והביא מהמהרי"ק שורש ל' דאינו חייב].

והנה במכות יב. מבו' דאם אדם הרג בנו אין אח הנהרג נעשה לו גואל הדם, כיון דחייב אדם בכבוד אביו, ומ"מ בן הנהרג נעשה גואה"ד, ומבו' דאין אדם חייב בכבוד זקינו, וזהו דלא כמבו' ברמ"א, וכבר עמד בזה בגליון מהרש"א שם.

והנה בסוטה מט. איתא שרב אחא ברב יעקב גידל את בן בתו רב יעקב, ולכשגדל א"ל השקיני מים, וא"ל איני בנך, ובביהגר"א יו"ד שם סקל"ד הוכיח מהתם דאין אדם חייב בכבוד זקינו, ודחה דלהשי' דאדם חייב בכבוד זקינו הטעם הוא משום דבני בנים הרי הן כבנים, דגם אבי אביו קרוי אביו, אבל בני הבנות אינם קרויים בנים כמבו' בר"ר פמ"ו פ"ז.

ואכן ברש"י שם ביאר דרב יעקב אמר לזקינו שאינו חייב לכבדו כבן, ולכאו' מבו' ברש"י דחייב לכבד זקינו, אלא דמ"מ חייב לכבד אביו יותר מאבי אביו וכדאיתא במדרש, ולזה א"ל דאינו חייב לכבדו כבן, וצ"י דכיון דמ"מ חייב לכבדו למה לא השקהו מים, וכבר עמדו בזה.

ונראה בזה דהנה הגר"ש קלוגר בספרו טוב טעם ודעת ח"א סי' רי"ג כ' דהטעם שחייב לכבד זקינו, כיון שזהו מחמת כבוד אב, שכשמכבד אבי אביו עושה נחת רוח לאביו, ולפי"ז י"ל דאם מת האב כבר אינו חייב בכבוד זקינו, וזהו מה שפירש"י דמדלתה יעקב ביצחק ולא באברהם, מוכח דחייב אדם בכבוד אביו יותר מאבי אביו, דהיינו שכל כיבוד אבי אביו הוא בשביל אביו, וכיון דכבר מת יצחק לא תלה באברהם, אבל לעיל פל"ב פ"י הזכיר גם אלוקי אברהם, כיון דבאותו שעה יצחק היה חי, [וכעי"ז ברע"א סי' ס"ח, עפמש"כ לבאר דחייב זקינו הוא משום דהוא ואביו חייבים בכבוד אבי אביו].

ולפי"ז ל"ק ע"ד הרמ"א ממה שמבו' במכות דאין אדם חייב בכבוד זקינו, כיון דהרי התם איירי שאביו מת, וכה"ג אינו חייב בכבוד אבי אביו, [והגר"ש קלוגר שם כ' לדחות באופ"א עפ"י דרכו], ועפ"י מבו' דברי רש"י בסוטה דא"ל רב יעקב לזקינו שאינו חייב לכבדו כבן, דרב אחא ברב יעקב היה סבור דחייב בכבודו כיון דבני בנים הרי הן כבנים, וא"ל ר' יעקב דאינו חייב בכבודו כבן, ר"ל דמשום דבני בנים הרי הן כבנים אינו חייב, כיון דלגבי זה לא אמרי' דב"ב ה"ה כבנים, או משום דבן הבת אינו כבן, וכל מה דחייב לכבדו הוא משום שעושה נחת רוח לאמו, וכיון דאמו מתה, [כ"נ דלכך גידלן], אינו חייב לכבדו.

הריגת גואה"ד לאבי אביו

הרב א. ריון

במכות יב ע"א מק' הגמ' סתירה אם בן נעשה גואל הדם להרוג את אביו, ומסקנת הגמ' דבן בנו נעשה לו גואל הדם [דהיינו להרוג את אבי אביו], ואין הבן הורג את אביו דתנא דברי"ש לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללתו וכו'. וברש"י פי' דבן בנו אינו מוזהר על כבודו.

ולכאו' דברי רש"י צ"ב מהיכי יליף דאין בן בנו מוזהר על כבודו, דאי משום שנעשה גואל הדם להרוג אי"ז ראייה דהרי הסיבה שהבן אינו נעשה גואה"ד משום שאינו נעשה שליח ב"י"ד להכותו, ולכאו' בן בנו דבפשוטו נעשה שליח ב"י"ד להכות זקנו דהרי אינו חייב על הכאתו וקללתו יכול להעשת גואל הדם להרוג זקנו.

וצריך לפרש דרש"י למד כן מהסוגיא ממה שבן בנו הורג את זקנו, ובזה שהורגו אי"ז כבוד, וא"כ אמאי רשאי להורגו, אלא ע"כ דאינו מוזהר על כבודו, דאע"פ שאינו חייב על הכאת זקנו מ"מ משום כבוד זקנו אינו רשאי להורגו וע"כ דאינו מוזהר על כבודו, אלא דלפי"ז מה דבן אינו נעשה גואל הדם להרוג את אביו הוא מפני שמצוה לכבדו ולא משום שמוזהר על הכאתו, ולכאו' ק' לפרש כן דהרי הגמ' נקטה דאין נעשה גואה"ד מפני שמוזהר על הכאתו וצ"ע.

אופנים שאינו חייב בכבוד זקנו

הרב יעקב הירשמן

א. במכות י"ב א': תני חדא אב שהרג בנו נעשה לו גואל הדם [פרש"י אב שהרג את הבן בנו השני נעשה גואל הדם של אחיו והורג את אביו] ותניא אידך אין בנו נעשה לו גואל הדם. ומסקנת הגמ': אלא לא קשיא הא בבנו והא בבן בנו [פרש"י] הא דתניא אין בנו נעשה גואל הדם של רוצח קאמר והא דתניא בנו נעשה לו גואל הדם בבנו של הרוג קאמר שהוא בן בנו של רוצח ואינו מוזהר על כבודו].

ובספר זכור לאברהם (על מכות שם) מקשה דבפירוש החומש פ' ויגש על פסוק ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק, פירש ז"ל מכאן שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו וכו', ודייקא מינה מור"ם בהגהה והרב טורי זהב בורה דעה סי' ר"מ, דסובר רש"י דחייב אדם בכבוד זקנו אלא דבכבוד אביו חייב יותר, וא"כ היאך כתב כאן ואינו מוזהר על כבודו. והיה נראה לי לומר, דאינו מוזהר, אבל חייב. דמוזהר הוא לאו וחייב מלקות. ודוחק דכיון דאיסורא איכא איך נעשה שליח.

ומה שנראה לומר הוא, דמה שחייב אדם בכבוד זקנו הוא מכוח אביו שחייב בכבודו, והוא בכבודו, כדאמרין גבי אמו הוא ואמו חייבים בכבודו, וכאן שהרג זקנו את אביו, כבוד אביו הוא שיהרג את אביו, ולכן נעשה שליח להמיתו. וזהו כוונת רש"י באמרו ואינו מוזהר על כבודו, כי באמת אינו מוזהר עליו, אלא דמכוח אביו מוזהר, וממילא דכשהרג את אביו כבודו הוא שיהרגו דו"ק. עכ"ל זכור לאברהם.

ב. בספר יד דוד (על מכות שם) מביא תי' על קושיא זו מרש"י במכות על רש"י בחומש: ומה שתירץ בשאלת יעב"ץ דהכא שאני דאביו רשע, אין נראה כלל, חדא שרש"י כתב להדיא ואינו מוזהר על כבודו, משמע דבשום ענין אינו מוזהר על כבודו, ואע"ג דלאו רשע הוא. ותו, וכי בשביל זה רשע הוא שה' אינה לידו שהרג בשוגג, בודאי אע"פ שהותר דמו בשביל כפרתו, מ"מ לא נקרא רשע. עכ"ל היד דוד. ומעלה צד ליישב על דרך היישוב של הזכור לאברהם, אלא שהזכור לאברהם סובר שיישובו נכנס בלשונו של רש"י, והיד דוד סובר שאילולי לשון רש"י היה אפשר ליישב כן, וז"ל היד דוד: אמנם באמת לולא דברי רש"י לא היה ראיה מכאן, ד"ל דכיון דמצווה על כבוד אביו ומכבוד בחיים ומכבודו במוותו, י"ל דמצווה זו קודמת לכבוד אביו נגד זקנו, וא"כ לא מיבעיא למ"ד מצוה [א.ה]. שהגואל הדם יהרוג, א"כ פשיטא דמצווה זו מוטלת עליו לכבוד אביו, אלא אפילו למ"ד רשות עכ"פ אם עשה כן [א.ה]. שהרג זקנו בשביל כבוד אביו] שפיר דמי עכ"ל.

נמצא דהזכור לאברהם סובר, דלשון רש"י סובל פירושו, שכן חייב לכבוד זקנו רק מכוח אביו, וזהו פרש"י ואינו מוזהר על כבודו של זקנו דהכוונה שאינו מוזהר מצד עצמו אלא מצד אביו. אבל היד דוד סובר דלשון רש"י משמע שאינו מוזהר כלל, ואין לשון רש"י סובל לפרש שרק באופן הזה שאני דמוזהר על כבוד אביו טפי מכבוד זקנו, ולכן כאן אינו מוזהר על כבוד זקנו. ובאמת דיש חילוק מהזכור"ל להיד דוד, דהיד דוד אינו סובר שישוד חיוב לכבוד זקנו הוא משום שחייב לכבוד אביו, אלא להיד דוד מצוה בפ"ע היא לכבוד זקנו, לכן כל מה שתי הוא דחובת לכבוד אביו עדיפה מהחובה לכבוד זקנו, וזה אין נכנס בלשון רש"י.

ג. השאגת אריה (מודפס ב"עמ"ס מכות") כתב: ולכאורה עלה בדעתי לחלק היכא דאביו חי אז בן הבן חייב בכבוד א"ז, כדאמרין בפ"ק דקדושין אביו אמר השקני מים ואמו אמרה השקני מים את ואמך חייבים בכבוד אביו, וכה"ג כאן כיון דאביו ג"כ מחויב בכבוד אביו אז ג"כ הוא חייב בכבוד א"ז. אבל היכא דאביו מת נעשה חפשי מכל המצוות אז תו ליכא עליו הסברא שחייב כמו אביו לכן הוא פטור בכבוד א"ז, [ושוב ראיתי להרב בעל לווית חן בפ' ויגש שתי' בזה קו רמב"ן בחומש על שאמר בפ' וישלח אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק וכו' ובפ' ויגש נאמר ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק לחוד. ותי' דבפ' וישלח היה יצחק עדיין חי ונמצא היה על יצחק חיוב כיבוד אב אפי' לאחר שמת אברהם כדק"ל ביו"ד, א"כ ג"כ יעקב חייב בכבוד א"ז אברהם. אבל בפ' ויגש שכבר מת יצחק וא"כ כבר נפטר ממצוות כיבוד אב לכן ג"כ יעקב פטור מכבוד אברהם] וא"כ לפ"ז שפיר כתב רש"י דבן בנו (ד) אינו חייב בכבוד אביו. אולם ממדרש הגני"ל לא משמע כן ועיי'. עכ"ל השאג"א. וכוונתו מהמדרש שחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אביו דאיידי שכבר מת יצחק ואפ"ה מבואר ששאר חיוב על יעקב לכבוד אברהם רק שאביו חייב יותר מכבוד אביו.

ד. לדינא קי"ל בשו"ע (יו"ד ר"מ סכ"ד) דחייב אדם בכבוד אביו יתר מכבוד אביו. והקשה השואל (שו"ת מהרש"ג יו"ד סי' ר') דאפשר דזה דוקא לאחר מיתת אביו [א.ה. מש"כ שם מיתת שניהם הוא לכאורה שלא בדקדוק דסגי שאביו מת]. אבל בחייהם כיון דאביו חייב בכבוד אביו, א"כ אמאי לא יהיה גם הוא חייב יותר בכבוד אביו, כיון דשייך הסברא דאני והוא חייבים בכבודו, כמו שמבואר בש"ע גבי אביו אומר לו השקני מים ואמו אומרת השקני, דמצד הסברא דאני ואתה חייבים מניח אמו ועוסק בכבוד אביו, והוא הדין הכא. עכ"ל השואל. וע"ש שמהרש"ג מבאר דכבוד אביו הוא רק מדרבנן, ולפ"ז מסיק שרק כשניהם מדאורייתא מועיל סברת אני ואתה, אבל כשאביו מדאורייתא ואביו מדרבנן, אביו קודם ואין אומרים הסברא דאני ואביו חייבים בכבודו. עכ"ל מהרש"ג.

והנה יישובו של מהרש"ג מבוסס על ב' הנחות, א' שאביו אביו מדרבנן, ב' שכשאחד דרבנן והשני דאורייתא אין אומרים הסברא דאני ואתה חייבים בכבודו. ויל"ע למאן דסברי שאביו אביו מדאורייתא, דלכאור' שאלת השואל שאלה גדולה היא וצ"ע. [דסתנימא הרמ"א שיותר חייב בכבוד אביו יותר מאביו אביו, משמע בכ"ג לכאורה].

כבוד זקנו לאחר מיתת אביו

הרב יהושע אושינסקי

הרמב"ן הקשה על מה שכ' רש"י "חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם". והעיר דיעקב בתפלתו כשהתכוון לביאת עשו אמר "אלוקי אבי אברהם ואלוקי אבי יצחק", הרי שהזכיר גם כבוד אבי אביו והשווה יעקב את כבוד אבי אביו. ובפשטות יש מקום לחלק, דדוקא כשמתפלל יעקב ומזכיר זכות אבות מזכיר את אברהם, אבל כעת שזוכר זבחים, מזכיר יעקב רק את אביו יצחק.

אולם בספר "לוית חן" (הובא בתשו' רעק"א סי' ס"ח) תירץ באופן אחר, דהטעם שאמר בתפלתו אלוקי אבי אברהם, ואילו כשזבח זבחים לא הזכיר את אברהם, מכיון שכשזבח היה הדבר לאחר מיתת יצחק, ואין דין לכבוד את סבו לאחר מיתת אביו, לכן לא הזכיר את אברהם, משא"כ לעיל בתפלתו יצחק עדיין היה בחיים, ובכה"ג יש חובה לכבוד סב, ועל כן הזכיר את אברהם.

מבואר בדבריו, דחובת כבוד סבו נובעת מדין כבוד האב, דעיי"ז שמכבדים את הסב, האב מתכבד יותר (וכ"כ רעק"א בתשו' סי' ס"ח), ועל כן כשהאב מת אין דין לכבוד את סבו. אולם דעת הגר"א (שו"ע יור"ד ר"מ), דחיוב כבוד הסב נובע מדין "בני בנים" הרי הם כבנים, ויש לנכד חובה לכבוד את סבו, ולא מצד האב, וממילא חיוב כבוד סבו הוא ממש כחיוב כבוד אביו, שחייב אף לאחר מיתתו לכבודו.

והנה, יעוין לעיל (לכ, ח) בדעת זקנים עה"פ "וירא יעקב מאד ויצר לו" שהטעם שהצר ליעקב כששמע שעשו בא להורגו הוא, שהרי עשו אמר "יקרבו ימי אבלי אבי ואהרגה את יעקב אחי" (כז, מא), והבין יעקב שאם כעת עשו בא להורגו סימן שמת יצחק, עיי"ש. ועם כל זאת כשהתפלל יעקב להנצל מעשיו אמר יעקב "אלוקי אבי אברהם ואלוקי אבי יצחק", אע"פ שחשב שיצחק מת. ומבואר בדברים אלו דלא כדברי ה"לוית חן", אלא אף על פי שהיה יעקב סבור שאביו מת כבר, מ"מ כיבד את אברהם, וע"כ מקשה הרמב"ן שפיר.

כבוד אביו יותר מכבוד אביו

הרב ישראל לאופר

האחרונים הקשו למאי דקימ"ל בקידושין דף ל"א דאם אמר אביו השקני מים ואמו אמרה השקני מים דכיבוד אב קודם דאתה ואמך מצווים בכבוד אביו עיי"ש. א"כ מדוע קימ"ל דכבוד אביו קודם לכבוד אביו מבואר ברמ"א יו"ד סי' ר"מ סכ"ד עיי"ש הלא האב ג"כ מחוייב לכבוד את אביו ונימא שאתה ואביו מצווים בכבוד אביו אביו?

ונראה דקימ"ל בשו"ע יו"ד סי' ר"מ ס"ד דאם אביו אומר לו השקני מים ואמו אומרת השקני מים אם אמו מגורשת מא" ביו שניהם שוים ולא יזה מהם שירצה יקדים עיי"ש. רואים מכאן שהחיוב לכבוד את אביו שווה לחיוב לכבוד את אמו וכשדנים את מי להקדים בכיבוד [כשאינם גרושים] בזה מכריע הסברא של אתה ואמך מצווים בכבוד אביו להקדים כבוד אביו. משא"כ בזה החיוב לכבוד את אביו הוא יותר מאביו אביו וילפינן זאת מקרא דויזבח זבחים לאלוקי אביו יצחק ואיתא במדרש רבה אר"י לא לוקי אביו אברהם לא נאמר מלמד שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד אביו עיי"ש וממילא כבוד אביו קודם לכבוד סבו הגם שגם האבא חייב בכבוד אביו.

אמנם בשו"ת רעק"א סי' ס"ח כתב בשם ספר לוית חן פרשת ויגש עה"פ ויזבח זבחים לאלוקי אביו דבחי' אביו מחוייב בכי' בוד אביו יותר מכיבוד אביו דאתה ואביו חייבים בכבודו. ורק לאחר מיתת אביו לא עיי"ש וצ"ב בזה, א. דדין זה נסתר מפסק הרמ"א שכתב שחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אביו אביו ולא חילק בין מחייב לאחר מיתתו. ב. גם מסברא יש לחלק בין אתה ואמך חייבים בכבוד סבך כמש"כ לעיל, וצ"ע.

מקור הדין - "לאלקי אביו יצחק"

עה"פ ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק" (מו,א). פירש"י (עפ"י ב"ר צד,ה) שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו, לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם. והק' במושב זקנים דלעיל (וישלח לב, י) מצינו שתלה הכבוד באברהם שנאמר ויאמר יעקב אלקי אבי אברהם, והניחו בצ"ע. וכה"ק הרמב"ן ע"ש. וישב הרא"ם דהכא היה ראוי לתלות דוקא באברהם שעל ידו נתפרסמה האלקות בעולם, ויצחק טפל לו בזה, ומ"מ תלה באביו כיון שחייב בכבודו יותר. ובס' לוי' חן תני דהחיוב לזקנו הוא רק בחיי אביו, [והביאו רעק"א בתשו' סח, ע"י לק].

ועיקר הילפותא במדרש צ"ב דדלמא אין כלל חיוב כלפי אבי אביו שהרי הזכיר רק את יצחק. וביאר המהר"ם חביב (שתי הלחם מג) דכיון שכתוב "אביו יצחק" ולא "יצחק אביו", הרי שבכלל אביו משמע עוד מלבד יצחק ולכן הוצרך לפרש איזה אביו [כמו ההבדל בין 'משה רבינו' ל'רבינו משה'], וכיון שכבר אמר יעקב במקום אחר אלקי אבי אלקי אברהם ופחד יצחק, הרי דכאן בכלל אביו נכללו שניהם, אלא שהזכיר בפירוש יצחק משום שחייב בכבודו יותר. (ובזה תתישב גם הקי' על רש"י).

וע"י בשאלת יעבץ (ח"ב קטט) שהק' מה הראיה ממה שיעקב כיבד את אברהם, והלא זקן ויושב בישיבה היה, וכל אדם חייב בכבודו בלא"ה, כ"ש נכדו.

החיוב בכבוד זקנו

דעת המהר"ק (מד) שבן הבן אינו חייב בכבוד זקנו, שלא מצינו בשום מקום שיתחייב. ומה שאמרו בני בנים הרי הם כבנים היינו דוקא לענין פו"ר. והגר"א (רמ,לג) ציין מקורו ממכות יב. הא בבנו הא בבן בנו [שנעשה גואל הדם]. ופירש"י דבן בנו אינו מוזהר על כבודו. [עוד ראה לשי' המהר"ק מסוטה מט. ע"י לק' בענין אבי אמו].

וכ"מ בס' חסידים (שמ"ה) שכ' שאם אין לו אב ואם ויש לו זקן וזקנה יקיים בהם מצות כיבוד כאילו הוא בנם. ודקדק מזה העמודי' אש (טז, מה) דבלא זה אינו חיוב.

אך בשו"ע (יו"ד רמ,כד) כתב הרמ"א יש אומרים דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו, ואינו נראה לי אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו. (וע"י שו"ת הרמ"א קיח). וכ"כ החרדים (פ"יב) בשם מנורת המאור (ני"ד) [וכ' דה"ה א"ם אביו וכן אב ואם של אמו]. והמקור מפורש בדרכ"מ מד' רש"י והמדרש הנ"ל.

וכ"כ הב"ח (סו"ס רמ) והט"ז ותמהו על המהר"ק דנעלם ממנו פירש"י בחומש. אך בגליון מהרש"א כ' על זה דהוא בכלל אין למדין מן המדרש, כיון שבגמ' מכות חזינן דאין חיוב כלל.

בגליון רעק"א במכות ציין לדרשות הראנ"ח (הנותן אמרי שפר) ר"פ תולדות, ושם הוכיח מהסוגיא דמכות שאין הבני בנים מוזהרים על כבוד הזקנים. אך כתב שמדקדוק ד' רש"י והגמ' נראה דמ"מ מצוה קצת איכא בכבודם, ע"י"ש.

טעם החיוב

כ' הב"ח (שם) שהסברא נותנת שחייב יותר בכבוד זקנו מבכבוד חמיו (ע"י"ש בטוש"ע דלכו"ע מחוייב בכבוד חמיו), שהרי זקנו נקרא בתורה אביו, וכדכתיב (ויצא כה,ג) ואנכי אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק. וכן כתוב (ויחי מח,טו) אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק.

ועוד כתב הב"ח דכיון דכתיב כבד את אביך ומריבויה דאת מרבינן אפילו בעל אמו ואשת אביו ואפילו אחיו הגדול, כל שכן אבי אביו דהוא נקרא אביך ממש. וע"י אורח מישור על הדרכ"מ (הארוך) דמה שלא אמרו דאת לרבות אבי אביו, הוא משום דלא איצטריך קרא דבני בנים הרי הם כבנים. (אכן המהר"ק פליג בז"א אם אמרין כן בכל התורה כדלק). וכ"כ להדיא החרדים (פ"יב) דטעמא דכולהו משום דבני בנים כבנים.

עוד כ' הב"ח דכיון שזקנו חייב ללמדו תורה (ע"י קידושין ל), ע"כ שנחשב לו לאב גם לענין כיבוד. וע"י ירוש' קידושין (א,א) דחיוב כיבוד אב הוא מכח שחייב ללמד בנו. וטעם נוסף כ' שהרי חומרת כיבוד אב"ה הוא משום דג' שותפין באדם (קידושין ל): וממילא גם זקנו בכלל השותפות. ולפ"י ע"כ דהחיוב גם על אבי אמו (ע"י לק) וגם על זקנתו וכן על כל הדורות שלפניו.

ע"י בתשו' רעק"א (סח) שכ' בשם ס' לוי' חן דהחיוב לזקנו הוא דוקא בחיי אביו ומבואר דהחיוב לזקנו בכלל דין כבוד אביו, [ואינו חיוב בפני"ע]. וכן משמע במנורת המאור שהובא בחרדים (שם) שכ' שאבי ואם אביו בכלל 'אביו', ואבי ואם אמו בכלל 'אמו'. וכולם מדאורייתא. [ועיש"ע בשם רבינו יונה דגם דוד ודודה בכלל 'את']. וכ"כ בשו"ת טוב טעם ודעת לרש"ק (ח"א ריג) דכבוד זקינו הוא מדין כבוד אב, דזה עצמו הוי כבוד האב כשבנו מכבד את אביו.

אם בני בנים כבנים

שורש המחלוקת הנ"ל אם חייב בכבוד זקנו, הוא בדין בני בנים כבנים, אם הוא דין בכל התורה, שהמהר"ק כ' שהוא רק לענין פו"ר (ע"י יבמות סב:), וכך מבואר בתוס' ב"ב קטו. דבעלמא לא אמרין בני בנים כבנים. ומאידיך בטעם המחייבים, כ' החרדים (פ"יב) משום דבני בנים כבנים, וכ"מ בב"ח. ובשאלת יעבץ (ח"ב קטט) פשיטא ליה דאינם כבנים, דבכל התורה לא מצינו שיהיה אבי האב בכלל אב, שא"כ תהיה אשת אבי האב במיתה וכו'. [ומ"ש במדרש שחייב בכבודו הוא לענין הדור בעלמא]. וע"י ביד אברהם על השו"ע כמה ראיות שבנים אינו כולל בני בנים.

אך בשו"ת המב"ט (ח"ב כח) הביא ראה ממה שנאמר בפר' (מו,ז) **בני ובני בני אתו**, (וכתיב יב) בני פרח צחרון וחמול, שהם דור רביעי, הרי שגם דור ד' בכלל בני בניו, מכיון שבני בנים הרי הם כבנים. אכן השבות יעקב (ח"א קעג) דחה את שיטתו בהרבה ראיות מהמקראות. וע"י רד"ק דה"י א' (גיט) שבכמה מקומות זכר הכתוב בני בנים כבנים. (וע"ע במלבי"ם שם ב, מב).

וע"י תשו' רעק"א (מב) שחובת האב למול את בנו היא גם לנכדו וצירף הטעם משום שבני בנים כבנים, והביא מהבאר שבע דה"ה בפדיון הבן מה"ט.

גדרי החיוב

כ' החרדים (פ"יח) שבכבוד של קימה חייב גם בזקנו וזקנתו. וע"י בהגהות רעק"א (רמ,יב) שהביא מהא"ז דחיוב בכבוד אבי אביו **בכל מילי כמו שחייב לאביו**.

אך המהר"ם חביב (שתי הלחם מג) כ' דהחיוב בכבוד זקנו אינו כמו כבוד אב שכבודו גדול הואיל והוקש לכבוד המקום. וכ"כ החת"ס בשו"ע שהחיוב אינו כמו אב ממש, [ולכן כשעוסק בת"ת פטור מכבוד זקנו]. והריעב"ץ (בתשו' שם) כ' שהחיוב הוא רק לעשות לו קצת כבוד. והיינו שצריך לכבדו יותר משאר העם כגון בקימה והידור, ע"י"ש.

וע"י ב"ח (שם בסה"ד) וש"ך (כג) דכיון שההלכה דכשאינו לאב הכיבוד הוא משל בן (רמה), הכ"נ אם אין לבן ויש לנכד, כופין אותו לתת לזקנו ככל יכלתו. אבל בבית לחם יהודה פליג וס"ל שא"א לכופו, שהרי כ' הרמב"ם (ממרים ג), שהמקלל אבי אביו ה"ז כשאר ישראל, נמצא שיש חילוק בין **אביו לאביו אביו**, וא"א לכופו מן הדין.

כבוד אבי אמו

ע"י סוטה מט. בר ברתך אנא, וברש"י שם דמבואר לכאן שכן הבת פטור מכבוד זקנו. ולפ"י כ' בביאור הגר"א (רמ סקל"ד) דגם לשי' דמחוייב בכבוד זקנו, **לאביו אמו פטור**, וראייתו מהמדרש ב"ר פ' צד (ו) עה"פ בני ובני בניו (ויגש מו, ז) בנות בנים הרי הן כבנים, **ובני בנות אינן כבנים**, ע"י"ש. וכ"מ ברש"י יבמות סב: ד"ה מנא, דבן הבת גרע מבן הבן, ע"י"ש. [וע"י רב"ח פ' ויצא שכ' בשם ר"ח דדוקא בני בנים כבנים ולא בני בנות. וע"י רש"י דברים לג,ט]. אך בשו"ת טוטו"ד (שם) כ' דגם בן הבת מחוייב.

בתשו' א"ז (הנ"ל) הביא ראה מהגמ' בסוטה למהר"ק דאין חיוב בכבוד זקנו. אכן בהגהות החת"ס על השו"ע כ' להיפך, דמכאן ראה לרמ"א, דפירש"י שם בר ברתך אנא - ואין עלי לכבדך כבן, וביאורו שאינו מחוייב להפסיק מת"ת כדי לכבדו כמו אב ממש, אבל באופן שא"צ לדחות מצוה אחרת מחוייב גם בכבוד אבי אביו. ולפ"י ה"ה בכבוד אבי אמו. וע"י בהגהות יד אברהם בשו"ע, דאין ראה מסוטה, דדילמא דוקא בן הבת אינו חייב, וכמדרש דבני בנות אינם כבנים. והמהר"ם חביב (שם) נתן בזה טעם אחר שיש לחלק בין בן הבן לבן הבת ששירות מדרגה אחת אחר נישואיה. (וכרעק"א שחיוב הנכד הוא מכח חיוב הבן).

כבוד אביו קודם לזקנו

בעיקר הדין שחייב בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו. הק' התשובה מאהבה (קעח) מקידושין (לא). דיניח כבוד אמו ויעשה כבוד אביו שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך. והכא נמי למה יקדים כבוד אביו, כיון שגם האב חייב בכבוד הזקן. ומש"כ מסיק דמה שכבוד אביו עדיף הוא רק שלא בפני זקנו. וכ"כ המהר"ם חביב (שם) כיון שהוא ואביו חייבים בכבוד הזקן. אך בשאלת יעבץ (שם) דחה דבריו, דלעולם כבוד אביו חמור וקודם.

וע"י משמרת חיים (ח"א עמ' פד) שחילק דהסברא של אתה והיא מצווין בכבודו, אינו מה"ט לחוד אלא תוספת מעלה דמלבד שהוא אביו הוא גם בעל אמו, משא"כ בזקנו אין לו בזה תוספת מעלה, ומעלת אביו גדולה ממעלת אבי אביו.

אכן בתשו' רעק"א (שם) נקט כדבר פשוט דהמחייב של כבוד זקנו הוא מצד שאתה ואביך חייבין בכבודו.

מלחמתה של תורה

בתמימה הרב אשר מאיר (בגליון חנוכה) מאי טעמא לא אמרין קדיש בין תפילת שחרית להלל, עפי' המבואר בב"י בר"ס נה בשם האגור, דעל דבר דובר מחלקי התפילה הרי אומרים קדיש.

תירץ הרב מנחם וינטר דכשם שתחנון הוא המשך התפילה, יתכן דה"נ בהלל, ד"ל שלאחר כל תפילת שמונה עשרה כהשלמה יש לאדם אפשרות או של תחנון ובקשת סליחה או הודאה. בקושיית הרב שלום הלר (בגליון חנוכה) על טעם המקדימים נר חנוכה להבדלה, כדי לאחר כמה שיותר ביציאת השבת, והרי גם כשמדליק נר חנוכה ע"כ הוציא השבת שאסור להדליק לפני אמירת ברוך המבדיל, ובפרט שהתפלל מעריב ואמר אתה חוננתנו ומה יעזור שמאחר ההבדלה לענין אפוקי יומא.

הרב ישראל הר כסף ציין שכבר הק' כן המהר"ל בנר מצוה (מכון י-ם עמי ק"א) וביאר דהדין לאחר אפוקי יומא הוא דוקא כשעושה על הכוס שאם מקדים נראה עליו כמשא, משא"כ נר חנוכה בפני עצמו שאינו על הכוס, וכיון שהם שני דברים מחולקים לא שייך לומר בזה שנראה השבת עליו כמשא. ועי' מעין זה בט"ז סי' תרפ"א. ודן בזה גם האגרות משה (או"ח ח"ד סי' ס"ח) וכ' שהוא ענין כבוד לשבת שמאחרין להזכיר האפוקי אף שכבר עשה ממש מעשה ופרסם במעשיו שהוא חול, ע"ש.

והרב ישראל הערמן הביא שבשיעורי מרן הגריש"א (ברכות) תירץ ע"ז שיש כמה גדרים ביציאת השבת, דיש לענין "היתר עשיית מלאכות" ויש לענין "נשמה יתירה" והביא כן בשם האליהו זוטא "שעך הבדלה על הכוס עדין יש ריח קדושת נשמת שבת" ולכן אפי' שהתפלל מעריב ואמר אתה חוננתנו והותר במלאכות עדין יש עליו קדושת השבת ונשמה יתירה עד שיבדיל ולכן עדיף לאחר ההבדלה וממילא נשאר עליו עדין הנשמה יתירה ושפיר מקיים בזה עוד תוספת שבת.

באיבעיא של הרב אי"ש פרידלס באשה המדליקה לעצמה ואין לה מעות עבור ההדלקה, האם תצטרך לחזור על הפתחים.

כתב הרב שיינברג דתליא בחיוב אשה בד' כוסות דדעת המג"א שנשים חייבות שגם הן היו באותו הנס ומשמע שזו מצוה על הגברא ככל שאר המצוות אבל דעת הגר"א שהטעם כמובא לגבי איש כי לפרסם הנס ויל"ע שלגבי איש מובא ב' טעמים גם כי קידוש זרבנו וגם פרסום הנס. ורק יש אולי סברא לחלק ולומר שאין חילוק בין אשה לאיש שהרי באבני נזר או"ח ח"ב סי' תק"א כתב שהטעם שנר חנוכה שואל על הפתחים וק"ו מד' כוסות שד' כוסות זה פרסום הנס לבני ביתו ולכן שואל על הפתחים וק"ו לענין נר חנוכה שזה פרסום לבני הר"ר שחייב יותר לשאול על הפתחים.

בקושיית הרב עקיבא קאלשין (בגליון קע"א) אמאי לא הוזכר בנר שבת דין פניה לימין ודין אין מעבירין. כתב הרב משה הסגל דבשבת אין ענין מדינא להדליק את הנרות סמוכים זל"ז, ואדרבה עדיף לפזרן להרבות אורה, וממילא לא נאמר בזה דין סדר בהדלקתם. [אכן אכתי לא יישב בזה אמאי אין דין דאין מעבירין].

ובגליון הקודם הובא לתרץ בשם ת"ח גדול שליט"א דרך במצוות שיש כמה חלקים במצוה שייך דיני סדר בעשייתן, משא"כ בנרות שבת אע"פ דודאי מתקיימת המצוה ככל הנרות שמדליק מ"מ אי"ז בגדר שיש כמה חלקים במצוה, וממילא אין שייך דין סדר במעשה זה. וכתב המקשה שיל"ע בדבריו בין לענין אין מעבירין ובין לענין כל פינות. דביומא נב'. בענין סדר פיזור הקטרת על הגחלים שבמחנה מבואר בתורא"ש הטעם משום דאין מעבירין. הרי דגם כשאין כמה חלקים במצוה אלא הכל במחנה א', איכא להאי דינא. וגם לענין כל פינות לכאוי אינו דין סדר לקיים חלקי המצוה בסדר מסויים, אלא שהוא דין בעשיית עצם הפעולה של המצוה, שתהיה באופן של פניה לימין. וכדמצינו בברכת כהנים (קכח"ז) שהכהנים מחזירין פניהם דרך ימין. ולכאורה אין בהחזרת פניהם שום קיום מצוה או דין סדר, ומוכח שכל שמתעסק במצוה יש דין לעשות מעשיו בצורה של פניה לימין. ועוד הביאו ראייה מהקפת המזבח, דבעיני סד. שהדין להקיף דרך ימין אינו רק בנתינת הדם בקרנות שיש כמה חלקים במצוה, אלא גם כהן שהיה לו לעשות עבודה בקרן דרומית מערבית היה מקיף כל המזבח מדין כל פינות (ואפי' ככה"ג שאין קיום מצוה בעצם הליכתו, ר"ל שאינו עבודת הולכה) ומוכח כנ"ל שהוא דין במתעסק במצוה שיעשה באופן של פניה לימין.

והשיב הרב שליט"א דגדר הענין הוא דדיני אין מעבירין וכל פניות נאמרו או כשיש במצוה כמה חלקים ששייך בהם סדר, או שהמצוה במהותה מתחלקת לכמה חלקים וכגון בפזיזור הקטרת דמצד עצם המצוה צריך לפזר והיינו דמורכבת מכמה מעשי מצוה וכן בהקפת המזבח דצ"כ שיש צורה להקיף, משא"כ בנר שבת דאין מעשה מצוה מצד עצמו בהדלקת נר נוסף. ומברכת כהנים בלא"ה ל"ק דהפניה היא חלק עיקרי במצוה [דאיכא דין פנים כנגד המתברכים].

עוד הובא בגליון הקודם תירוץ של הרב שלום רוברג דבנרות שבת אין המצוה מתקיים אלא בראשון והשאר אינם אלא מנהג ולא נחשבים כנר של מצוה, וממילא שלא עבר על שום מצוה.

ודחה המקשה עפי' מנחות סד. שהיו חייבים לקצור לעומר מהקרוב לירושלים משום אין מעבירין, ומבואר שאסור להעביר על דבר הראוי למצוה ולקחת דבר אחר, והכ"נ אין להעביר על נר הראוי למצוה נרות שבת ולקיים המצוה בנר אחר.

ומה שמפורש במקור חיים, הראו דכן הוא בספר והאיש משה (עמ' קנב) בשם הגר"מ סולובייצ'יק זצ"ל שיש לזוהר בנרות שבת בדין אין מעבירין.

איבעיא

כ' הבה"ל סי' ס (ד"ה וי"א) דמי שלובש טלית ואינו מכיין בעת הלבישה לקיים מ"ע דציצית, עובר על מצות עשה. והנה לפי השיטות שכסות יום בלילה פטור מציצית, א"כ ביום הוא מצוה מחודשת ולכאוי בעינן כוונה חדשה למצוה. ולפי"ז נמצא דמי שאינו בטוח שיזכור לכיין לשם מצות ציצית מיד כשיתעורר, עדיף שלא יישן עם הט"ק. ויש לעיין.

הרב יוסף ויסברג

נושאי הגלינות הבאים

ויחי - אמירת ברוך שכמל"ו
שמות - רכוש גדול ביצי"מ
וארא - קל וחומר
בא - קרבן פסח

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא וטל' בדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.net או בתיבות "עומקא דפרשה": בכניסה לאוצה"ס "בית יוסף" רח"ש ד"ח. בג. הדרומית - ביהכ"נ משובב נתיבות, נתי"מ 90. אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.

ביום שני ז' טבת ממשיכים במסגרת השיעור השבועי הקבוע בשו"ע בעיין

ממורינו הגאון

רבי שלמה זלמן אולמן שליט"א
ראב"ד מודיעין עילית ת"ו

הלכות יחוד

בשו"ע אבן העזר סימן כ"ב
השיעור השבועי בסיומן כב סעיף ט
השיעור מתקיים מדי יום ב' בשעה 7:40 בערב
בביהמ"ד "מאור חיים" רח"ש נתי"מ 2

יש להביא ספרי שולחן ערוך משך השיעור כ-45 דק'

להנצחות
ופרסום בגליון:
052-7678393

המעוניינים להשתתף ולכתוב בקביעות
נא לפנות לטל' 052-7678393

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות,
בכל ערש"קיש לשלוח בקשה לכתובת:
gal200@neto.bezeqint.net

ברגע האחרון!! לפני שיהיה מאוחר

ארגון משובב נתיבות
מרכז להצלה רוחנית
057-3133330 057-3102044/8/9 057-3140000

תכנית "שמח תשמח" הלוואות בפרסה של 200 תשלומים

לפרטים: הרב א. ארנפרוינד 050-4150605

למען עתיד ילדיך

הקופה שגדולי הדור סומכים וממליצים עליה

תורמים לעניי העיר ורואים ישועות

